

Обставини справи

Ця справа стосувалася скарги заявника на те, що його було позбавлено права доступу до захисника на початкових етапах судового слідства проти нього, а також під час тримання під вартою, судових засідань, допитів та інших слідчих дій. Наразі заявник відбуває покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

У 2009 році заявника двічі допитала бельгійська поліція як «інформатора» в межах розслідування вбивства Б. В. ввечері 14 вересня 2009 року. Заявника знову було допитано 20 січня 2010 року як «підозрюваного». Тим часом заявник повернувся до Болгарії, де його було затримано та видано в порядку процедури екстрадиції владі Бельгії.

Після прибуття до Бельгії 18 серпня 2010 року заявника допитала поліція як підозрюваного в зазначеному вбивстві, далі він був заслуханий слідчим суддею. За цим розглядом було ухвалено рішення про затримання. Згідно з протоколами, складеними того ж дня, заявник висловив своє бажання мати захисника, щоб розуміти бельгійське законодавство, і навів свою версію подій. Тоді ж і з'ясувалося, що заявник знав Н. І., якого також затримали та допитали і якого слідчі представили як підозрюваного у вчиненні вбивства.

У вересні та жовтні 2010 року заявника знову декілька разів допитали. Крім того, 25 листопада 2010 року було проведено перевірку із застосуванням поліграфу, після чого 8 грудня 2010 року було проведено поліцейське слухання, у якому слідчі та захисник заявника мали телефонну розмову. Під час цієї розмови захисник вимагав інформування заявника про право зберігати мовчання.

Заявник далі відмовився відповідати на будь-які запитання слідчих. Наступне засідання відбулося 21 грудня 2010 року, у звіті про яке вказувалося, що заявник мав до цього консультації зі своїм адвокатом. У 2011 році відбулися декілька допитів, а також повторних допитів. Згідно із чинним на час подій законодавством заявник не користувався допомогою адвоката ані під час допитів, за винятком повторного допиту, ані під час перевірки із застосуванням поліграфу.

Далі заявник разом з одним співобинуваченим постав перед судом. 21 травня 2013 року, на початку судового розгляду, заявник указав на непоправні порушення його права на захист і права на справедливий суд в розумінні статті 6 Конвенції, оскільки йому не було надано адвоката під час оглядів та допитів, які відбулися в межах судового слідства, і зазначив, що інкриміновальні показання співобинуваченого й інших свідків були отримані також без надання правової допомоги. *The Assize Court* (суд присяжних) це зауваження відхилив.

30 травня 2013 року присяжні визнали заявника та співобинуваченого винними в умисному вбивстві. Аргументи присяжних щодо заявника обґрунтовувалися, зокрема,

детальними й послідовними заявами співобвинуваченого, що він вбив Б. В. за прямою вказівкою заявника.

В листопаді 2013 року касаційна скарга заявника була відхилена.

У своїй скарзі до ЄСПЛ заявник вказував на позбавлення його права доступу до адвоката під час затримання в поліції за відсутності належної інформації про його право зберігати мовчання і не інкримінувати себе, а також на відсутність адвоката під час засідань, допитів та інших слідчих дій. Заявник, серед іншого, скаржився, що його засудження частково обґрунтовувалося показаннями співобвинуваченого, які були дані за відсутності захисника.

Оцінка Суду

Пункт 1 та підпункт (с) пункту 3 статті 6 Конвенції

ЄСПЛ підкреслив, що під час перших двох допитів заявника заслухали як «інформатора», а офіційно його було допитано як «підозрюваного» лише в межах третього допиту. Заявник не міг користуватися правовою допомогою під час будь-якого з трьох допитів, навіть незважаючи на те, що його твердження мали вирішальне значення для цього розслідування. Фактично, на думку ЄСПЛ, заявник від самого початку розслідування набув статусу обвинуваченого, тим самим отримавши гарантії, передбачені статтею 6 Конвенції. В межах цього між видачею заявника бельгійській владі й рішенням суду про тримання під вартою від 26 квітня 2012 року заявника близько десяти разів було заслухано поліцією та слідчим суддею стосовно інкримінованих йому правопорушень за відсутності будь-якої допомоги захисника. Так само адвокат не був присутнім під час перевірки за допомогою поліграфу.

Тому заявник, який мав право на захист за статтею 6 Конвенції від самого початку розслідування, не мав доступу до адвоката, навіть коли набув статусу «обвинуваченого». Право на такий доступ у межах досудового розслідування було обмежено.

У зв'язку із цим ЄСПЛ підкреслив, що такі обмеження не обґрунтовувалися переконливими підставами. ЄСПЛ нагадав, що в поданому контексті йому потрібно ретельно розглянути питання, чи в межах кримінального провадження, взятого в цілому, були виправлені порушення, допущені на початкових етапах провадження. У цьому аспекті ЄСПЛ відзначив таке.

Щодо законодавства, яке врегульовувало стадію досудового провадження, ЄСПЛ вказав, що оскільки чинне на час подій у справі бельгійське законодавство не відповідало вимогам пункту 3 статті 6 Конвенції, загальна справедливість провадження не могла гарантуватися лише законодавчими нормами, що закріплювали низку абстрактних гарантій. Крім того, застосування цих положень мало б мати компенсаційний ефект для того, аби провадження в цілому було справедливим. ЄСПЛ в цьому аспекті підкреслив, що свобода спілкування з адвокатом поза допитами є недостатньою, аби усунути недоліки, що мали місце на початкових етапах розслідування. Як стверджував Уряд і як відзначив ЄСПЛ,

заявник міг скористатися іншими гарантіями. Хоча такі гарантії дозволяли заявникові в певних випадках, на етапі слідства, користуватися допомогою адвоката, ЄСПЛ вважав, що це не має належного компенсаторного ефекту. Відповідно, використання інших гарантій, якими заявник наділявся згідно із застосовним на той час законодавством, було недостатнім для забезпечення справедливості провадження.

Щодо характеру показань заявника, наданих ним за відсутності захисника, ЄСПЛ відзначив, що хоча надані ним показання за відсутності правової допомоги, точно кажучи, не становили будь-якого визнання вини, ці заяви були детальними й мали вирішальний вплив на подальше здійснення провадження. Крім того, навіть попри те, що чинний на той час закон вимагав від заявника згоди на проведення перевірки на поліграфі, він дав відповіді, які були визнані неправдивими й доказами проти нього.

Після завершення слідства та направлення справи заявника до суду апеляційний суд не розглянув, можливо, за власною ініціативою, процесуальні порушення, що мали місце в цій справі. Відповідно, всі протоколи зі спірними показаннями, надані за відсутності правової допомоги, залишились у матеріалах справи.

Надалі подане заявником клопотання до суду присяжних про видалення протоколів допитів, проведених без адвоката, та про визнання цього провадження неприйнятним цей суд відхилив і допустив всі протоколи, вважаючи, що заявник все ще міг би мати справедливий суд присяжних.

Суд присяжних зосередився на обставинах того, що допити не мали ані примусового, ані репресивного характеру і що заявник не робив жодних інкримінувальних заяв. Проте твердження суду присяжних про те, що заявник себе не інкримінував, суперечило обвинувальному акту, з якого випливало, що заяви, зроблені заявником на початкових етапах розслідування та результати перевірки на поліграфі забезпечили слідчим основу для обвинувачення. Тому бельгійські суди належним чином не проаналізували вплив відсутності адвоката на допустимість показань, наданих заявником.

Щодо допустимості показань, наданих співобвинуваченим заявника за відсутності адвоката, ЄСПЛ підкреслив, що заявник не просто скаржився на те, що інкримінувальні показання співобвинуваченого були надані за відсутності захисника й без попередніх консультацій. Він конкретно критикував умови, за яких заслуховували його співобвинуваченого, вказуючи, що достовірність показань – доказів проти нього – могла бути скомпрометована тим, що співобвинувачений, імовірно, піддався тиску слідчих, вважаючи, що, якщо він дасть показання проти заявника, то це відповідатиме його інтересам. Однак у своєму проміжному рішенні суд присяжних не розглянув твердження заявника щодо впливу відсутності адвоката на якість показань співобвинуваченого, навіть незважаючи на те, що ці показання мали вирішальне значення для засудження заявника. ЄСПЛ зауважив, що саме національні суди мали забезпечувати те, щоб докази не були результатом тиску чи інших дій, які б суперечили статті 3 Конвенції. В поданому аспекті щодо цієї справи ЄСПЛ

вказав, що Касаційний суд дійшов висновку, що обвинувачений може посилатися на незнання права про правову допомогу у зв'язку з інкриміновальними показаннями його співобвинуваченого у випадках, коли достовірність таких показань може бути підірвана та їх використання може порушити права заявника на захист, оскільки такі показання були отримані засобами тиску, примусу чи катувань.

Щодо використання показань заявника, наданих за відсутності адвоката, ЄСПЛ насамперед зауважив, що хоча обвинувальний акт, оголошений на початку розгляду судом присяжних, обґрунтовувався декількома аспектами, зокрема показаннями свідків, висновками слідчих і записами телефонних розмов, він також обґрунтовувався показаннями заявника, наданими ним за відсутності захисника.

Далі ЄСПЛ акцентував, що, визнаючи заявника винним як організатора вбивства, присяжні посилалися на фактори, які могли бути виявлені лише при порівнянні всіх показань, отриманих від заявника, співобвинуваченого й осіб, заслуханих як «свідків». Хоча показання співобвинуваченого, що інкримінували заявника, були вирішальними у формуванні вироку, ЄСПЛ дійшов висновку, що це не було достатнім, аби приховати той факт, що показання заявника, надані ним за відсутності правової допомоги, мали значний вплив на рішення присяжних.

У підсумку, наголошуючи на суворості контролю, який має бути проведений за відсутності вагомих підстав виправдання обмеження права на доступ до адвоката в кримінальних справах, й у світлі рішення Великої палати ЄСПЛ у справі *Beuze v. Belgium*, ЄСПЛ з урахуванням усіх наведених аспектів дійшов висновку про несправедливість кримінального провадження щодо заявника в цілому. Тому було порушено пункт 1 та підпункт (с) пункту 3 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 та підпункту (с) пункту 3 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 8 березня 2022 року й набуло статусу остаточного 8 червня 2022 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.